

ÉVFORDULÓK

Százhetven éve született egy elfelejtett számtantudós, Ében-Káplár Mihály

Száz évvel ezelőtt a korabeli sajtó szenzációs hírként közölte, hogy eltűnt a „szám gép” feltalálója, dr. Ében-Káplár Mihály volt zsámboki, majd nagykőrösi római kath. plébános. Különleges személye, működése kiváltotta kortársai elismerését és egyben irigységét is.

Életrajzi adatai szerint 1842-ben született a Pest megyei Fót községben, ahol az elemi iskolában tanult. Középkiskoláit Pesten, Nagyszombatban, a teológiát Rómában végezte, ahol a filozófia és teológia doktorává avatták. 1868-ban szentelték pappá, és rövid káplánkodás után az esztergomi papnevelő intézet tanulmányi felügyelőjévé nevezték ki. Innen az Odessalchi hercegi, majd a Károlyi grófi családhoz került nevelőnek.

Az 1880-as években több plébánián szolgált, majd 1896-tól a Pest megyei Zsámbok község esperes-plébánosaként működött 1905-ig. Ezalatt a tíz év alatt igen sokat tett a község gazdasági, erkölcsi, kulturális felemelkedése érdekében. Igazsága tudatában konokul vállalta a küzdelmet a gánecsoskodókkal. Korát meghaladó reformtörekvéseit, szervezőmunkáját a liberális értelmiségiek lelkesen üdvözölték, mások viszont gyanakvással fogadták. Sikerei csak növelték irigyei számát, kemény fellépése és teológiai jellegű elképzelései pedig felettesei rosszállását is kiváltották.

A községben megszervezte az olvasóegyletet, a katolikus kört, a hitelszövetkezetet, a gazdakört. Sokan nehezményezték, hogy pl. az eredményes szövetkezés eszméjét még a templomban is emlegette és ajánlotta. „Majd, ha a Miatyánkból kimarad a mindennapi kenyérünkért való ima, én sem beszélek róla a szószéken” – válaszolta a bírálatokra.

Mindemellett racionalizálta az egyházközség gazdasági viszonyait és rendbe hozta a „rongyos állapotban lévő” egyházi intézményeket is. Ezek közé tartozott az iskola is, amelynek három termében elhasznált kocsmái bútorzat volt. Kemény ellenállást kellett legyőznie, hogy végül sikerült megvásárolnia a közkedvelt községi kocsmát, ahol az új tantermeket kialakította. Nevét országosan is ismertté tette az iskolások számára alkotott *számítógépe*, amelyről a 40947.sz. szabadalmi leírás szerint „...a számtani műveletek könnyebb megérthetése céljából eltolható és egy bizonyos magasságban rögzíthető, az egységeket jelző korongok vannak alkalmazva.”

Ezzel kapcsolatban jelent meg *Számkönyv* c. műve 1875-ben Pozsonyban és az *Elemi Váltó Számtan vezérkönyv a helyrendszerű számtantanításhoz*, amelyet 1900-ban adtak ki Budán. Találmányát az 1896. évi millenniumi kiállításon is bemutatta, ahol egyúttal azt is kijelentette, hogy „a jövő évezred egyetlen számtanszere ez a szám gép, mellyel kész vagyok Budapesten bármely szám gép ellen versenyelőadást tartani.” Nyomatéku 100, majd 300 és végül 1000 koronát ajánlott fel fogadásként! (Nem tudunk róla, hogy valaki el merete volna fogadni ezt a kihívást.) Gépét többek között Miskolcon, Szegeden, Lippán is bemutatta. Ez utóbbiról így emlékezett meg a Délmagyarországi Tanítóegyesület 1899. júniusi lippai jegyzőkönyve: „A számtantanításnak eme legfontosabb új, könnyen kezelhető, s valamennyi hasonló számoló gépet túlszárnyaló eszközét maga az érdemes feltaláló mutatta be, kinek vonzó előadását mindvégig nagy érdeklődéssel hallgatta a nagygyűlés, amely az orosz számológép helyett az Ében-félt javasolja az iskoláknak.”

A számológépet bemutatták az Országos Tanszermúzeumban rendezett kiállításon is 1904 júliusában a VI. Egyetemes Tanítógyűlés alkalmával. A fővárosi bemutatásról így számolt be a korabeli sajtó: „Zsámbok község tudós plébánosa dr. Ében Mihály az általa feltalált számológépet bemutatta és azon gyakorlati előadást tartott Budapesten a sok helyről összesereglett tanítók tanügyi szakgyűlésén. A zsámboki iskolából két tanuló leányka, Szádecki Micike és Szalai Erzsike voltak a felelők, akik mind az új számológép kezelésével, mind a fejszámolással oly meglepő eredményt mutattak be, amely ámulatba ejtette a hallgatóságot. Az összegyűlt tanítói szakbizottság hangos tetszésnyilvánítással és tapsviharral

Népevelés 1910. X. 30.

Váltószámgep és vezérkötény 23 K
 Meterrúddal és órával 30
 Összes mértékkel 40

DR. ÉBEN MIHÁLY PÉLBÁNOS.
¶ ¶ Nagykörös. ¶ ¶

Hirdetés a Népevelés 1910. október 30-i számában

laszék tagjaival és annak világi elnökével, Beniczki Ádám földbirtokossal is, akik az állami tantervvel szemben tiltakoztak a kézimunka oktatását végző női pedagógus alkalmazása ellen és a plébános elhelyezését kérték. Máiig tisztázatlan egyházi főnökével, a váci püspökkel való konfliktusa is a „Remény Vallása” téziseinek publikálása miatt. (Ez sajnos máig „zárolt téma”). Végül a püspök 1905 nyarán át helyezte a nagykörösi plébániára. A távozó pap több tucatnyi könyvet ajándékozott a zsámboki egyházközségnek. Az átadási leltárban 350 könyv szerepel, köztük több XVIII. századi értékes kiadvány. Ezen kívül itt hagyta a párizsi világkiállításról hozott négy darab értékes faszobrot is.

Nagykörösi éveiről sajnos mindössze azt a tájékoztatást kaptuk, hogy: „...a jelek egyértelműen arra mutatnak, hogy dr. Eben Mihály monomániásan túlértékelté találmányát, a számítógépet, elméje megzavarodott és hitében is meghasonlott.” Életének tragikus végével kapcsolatban egyes források tudni vélik, hogy a plébános találmányát 10 ezer koronáért eladta a svájci kormánynak. Emellé még össze szedte a kint lévő adósságait és kb. 20–30 ezer koronával utazott el a nagykörösi parókiairól. A lapok megírták, hogy holttestét 8 hónap múlva halászták ki a Dunából. Halálát egyesek öngyilkossággal, mások rablógyilkossággal magyarázták.⁴

Sajnálatos tény, hogy ennek a nagyszerű embernek kiváló számítógépét ma már a pedagógiai eszközökkel foglalkozó szakemberek sem ismerik. Hiába dicsérte a korabeli szakmai közvélemény, találmánya mégsem vált általánossá, helyette évtizedekig továbbra is az egyszerű „orosz számológép” állt az osztálytermekben. A mai „internet-világ” persze mesze meghaladja az egykori mechanikai eszközöket, de azért legalább „kegyeletből” illő lenne megépíteni legalább a tanszermúzeum részére egy Eben-féle „számgepet” is – és megőrizni az alkotó emlékét!

jutalmazta a zseniális plébános korszakalkotó művének bemutatásáért. A régi un. orosz számológép úgy aránylik ezen Dr. Eben-féle új számológéphez, mint a régi faeke a modern vaskéhez.”¹

A számtantanítás reformjaként méltatta az új „váltómódszert” a pedagógiai szakajtó is: „e módszer nem csak az írásbeli számolást teszi értelmesebbé, hanem megkönnyíti a szóbelit is, láttuk a Magyar Tanítók Otthonában, ahol a pedagógiai szakosztály egyik vitaestélyén egy 9 éves parasztlánya öt számhelyen pótkivonást végzett.”² A szaklapokban megjelentek a gép rajzával illusztrált hirdetések is. Az Eben-féle számítanrendszer-gyűjtemény részei: a helyrendszerű váltószámgep, a váltókerék által zárt láncon át forgatható óra, meterrúd színes oldalakkal, mértékbeosztásokkal, ür- és súlymértékek. A készlet ára 40 korona.

Az országos elismeréssel szemben az egyházi partnerek kezdettől fogva ellenségesen fogadták a számítógépes plébánost. A szomszédos dányi esperes a váci püspökségnek küldött „szakvéleményében” olyan embernek mutatja be Eben Mihályt, mint „aki földi jóllétének megalapítását az ő számoló gépjének leendő általános elterjedésétől oly biztosan várja és hiszi, s ezért minden idejét és pénzét – sokszor nem csekély hátrányára a lelki dolgoknak – folytonos utazásra gépjének tökéletesítésére, s hogy úgy fejezzem ki magamat annak elsütésére [=eladás] fordítja.”³

Időközben meggyűlt a plébános baja a helyi isko-

Toth József

¹ Gödöllő és Vidéke 1904. V. 22.

² Néptanítók Lapja 1907. 2. szám.

³ Váci Püspöki Levéltár – Schola Sambok – 1905.

⁴ Budapesti Hírlap 1912. XII. 6.